

Смағұл Х.Ж.,* Алтынбекова А.Р.

магистр оқытушы, М.О.Әуезов атындағы ОҚУ, Шымкент, Қазақстан

магистр аға оқытушы, М.О.Әуезов атындағы ОҚУ, Шымкент, Қазақстан

ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ МУЗЫКАЛЫҚ ПЕДАГОГИКАСЫ ЖАЙЫНДАҒЫ ИДЕЯ

Автор корреспондент: khamza.smagul@bk.ru

Түйін: Мақалада Қазақстандағы білім беру жүйесіндегі қазақ ұлттық музыкалық педагогикасының қазіргі кездегі жағдайы қарастырылады. Мақала кіріспе, теориялық талдау, тәжірибелік бөлім, нәтижелер мен талқылау, қорытынды бөлімдерінен тұрады. Кіріспе бөлімде көрсетілген мақаланың мақсаты, яғни Елбасымыз Н.Ә.Назарбаевтың Рухани жаңғыру бағдарламалық мақаласын ғылыми қолдай отырып, өз саламыздағы өткен тәжірибе мен қазіргі инновация салыстырылып, талданып, нәтижеде музыка саласын таңдаудағы баланың қабілеті мен талабы, ерте жастан музыка мектебіне қабылдаудың салдары, музыкалық оқу орындарында балаға берілетін артық білім мен тапсырмалар, балалық шақта сахнаға емес өнерді меңгеруге, тәрбиеге дайындау, баланың өнерін асыра бағаламау (алғашқы жарқын қабілеттер үшін асыра мақтамау), күй орындау өнерін меңгеруде нотаны дұрыс қолдану, парақтан оқу дағдысы мен шығарманың (күйдің) рухын тануды біртұтастандыру сынды өзекті мәселелер анықталды. Әлемдік мәдениетке көптеген шебер орындаушыларымен танылған Ресей музыкалық педагогикасының озық тәжірибесінің ізімен келе жатқан Қазақстандағы музыкалық білім беру жүйесіндегі мәселелердің кейбірі бойынша практикалық маңызы бар ұсыныстар айтылды.

Кілттік сөздер: білім, нота, күй үйрету, ұстаз бен оқытушы, күй рухы, байқау

Кіріспе. Білім - рухани жаңғырудың басты алғышарты, өйткені ой жүйесі терең, алыстан пайымдап, тереңнен тамырланған дүниетанымы кең адам ғана бәсекеге төтеп береді деген ауқымды ұғымды білдіреді. Тәуелсіз еліміздің болашағы - жастарымыздың интеллектуалды көрсеткіштері. Олардың тек білім деңгейімен ғана емес, сонымен бірге олардың ұлттық тәрбиесімен, рухани жаңғыруымен де тікелей байланысты [1,2,13 б]. Мемлекет басшысы Қ.К.Тоқаев 2020 жылы 02 қыркүйектегі парламент палаталарының бірлескен отырысында Қазақстан халқына жолдаған жолдауында атаған «бәсекеге қабілетті мемлекет, зияткер ұлт қалыптастыратын «терең білім», «еңбек», «кәсіби дағды», «темірдей тәртіп», «жоғары жауапкершілік», «әділдік, адалдық» сияқты қағидаттары осы ойды толықтырып, қуаттай түседі [2]. Біз әлемдік мәдениетке ұмтылып жатқан жас мемлекет болғандықтан Республикадағы білім беру жүйесі қашан да күн тәртібіндегі мәселелердің қатарында тұруы заңды. Жоғарыдағы қағидаттарды жүзеге асыру әрбір оқытушыдан өз саласындағы өткен тәжірибе мен қазіргі жетістікті бір сәт ой елегінен өткізіп, дискурсивтік дәстүрде ойланып отыруды талап етеді. Себебі тұрмыстың майда-шүйдесінен тұратын шеңберден бір сәтке болсын тысқа шығып дұрыс ойлану және әрекет етудің нәтижесінде ғана адам бойында рухани жаңғыру процесі жүреді.

Теориялық талдау. Белгілі күйші, зерттеуші Т.Әсемқұловтың музыкалық педагогиканы оқу-ағарту жүйесінің ең негізгі ұлт мәдениетінің болашағына тікелей қатысы бар саласына теңеген пікірі орынды. Себебі, өзі айтпақшы ХХІ ғасырдың музыкалық мәдениетін жасаушылар- қазіргі оқушылар. Ал біздің жағдайда, яғни ЖОО да білім алушы (студент еді) болғандықтан жеке сабақ түрінде өткізілетін «Музыкалық аспап» (домбыра) пәнінде де жоғарыда аталған автордың ұлттық музыкалық педагогика туралы ұсыныстарын ескеріп, оқу процесінде жүзеге асыру маңызды деп санаймыз. Ең алдымен домбырада орындау өнерін үйрету саласындағы бағыттарды анықтап алайық. Олар:

- 1 Құйма-құлақ әдісі;
- 2 Сан жүйесімен үйрету;
- 3 Нотамен үйрету;

Домбыра үйрету әдісі жеке пән ретінде 1980 жылы Консерваториямыздың Халық аспаптар факультеті жеке отау тігуіне байланысты қолға алынып, жұмыс бағдарламасы

қабылданса, 2000 және 2003-жылы типтік бағдарлама баспадан жарық көріпті [3, 8-9 бб.].

Тәжірибелік бөлім. Ең алдымен байырғы музыкалық түсінік пен қазіргі талғамның арасындағы айырмашылықты анықтайық. Қазақ мәдениетінде Еуропадағыдай салаланып, бөлініп шыққан музыкалық педагогика болмағанымен күй, ән немесе жыр өнеріне баулу - жалпы адам тәрбиесінің бір қыры болып қана саналған. Адам елдің басты қазынасы саналып, рухани тұлғаны, қауымның белсенді мүшесін тәрбиелеп шығару - негізгі мақсат ретінде алдыңғы орынға шығарылғандықтан саз өнеріне баулитын арнайы мектепке сұраныс бола қоймаған. Күйшінің, әншінің, не жыршының өз үйі мектеп саналса, ал оқу мерзімі ұстаз бен шәкірттің жарасу қалпына орай әртүрлі болған. Әдетте баласының күй өнеріне елткенін байқаған әке (халықтық педагогиканың есебіне сай) асықпайды. Адам жас кезінде әр нәрсеге әуес болатындықтан ересектер жағы баланың құмарлығын «ет пен терінің арасындағы желік болуы мүмкін» деп елемегенсіп жүре береді, өйткені баланың алғашқы аусар тілегін орындап, балаңызды мүлдем басқа өмір жолына түсіріп жіберуіңіз ғажап емес. Уақыт оза бала басқа бір өнерді қуып кетуі мүмкін немесе алған бетінен айнымауы да мүмкін. Міне, перзентінің өнерге қыры бар екенін аңдаған әке осы кезде барып күйшіге жүгінеді. Оның өзінде күйшімен екі арадағы әңгіме ақылдасудан аспайды. Әдетте баланы (немесе, Алла жазса - болашақ шәкіртін) сынамақ болған күйші сол шаңыраққа ат басын тіреп, қонақ болады. Күйші бола ма, жоқ па - баланың тағдыры сол күні шешіледі. Себебі, өз ғұмырында талай талқыны көрген, өмірдің үлкен тәжірибесінен өткен күйші, басқа күйшіні (бұл ретте - алдында отырған баланы) жүрегімен таниды. Классикалық музыкалық мәдениетіміздің негізін қалаушы музыканттарымыздың барлығы осындай шығармашылық жолдан өткен.

Нәтижелер мен талқылау. Қазіргі кезде музыкалық мәдениетке баулу, аспапта орындауды үйрету, музыкант тәрбиелеу ісімен кәсіби музыкалық білім беру мекемелерінің қызметкері интенсивті айналысады. Олардың еңбегінің нәтижесін отандық, шетелдік сахналарда шебер өнер көрсетіп жүрген музыканттарымыз дәлелдеуде. Енді музыкалық педагогикамыздың кемшілік тұсына сын көзбен қарайық. Музыка мектебіне балалардың өте ерте жастан қатысатыны ойланарлық дүние. Көп жағдайда балалардың музыкаға баруына (оқушының талабы емес) ата-ана себеп болады. Музыка мектебінде балалар оқу бағдарламасын меңгеріп үлгергеніне қарамастан төменгі сыныптардан бастап сахнада орындап, емтихандар тапсырады. Бұл балаларымыздың сахнаға ерте шығуына жол ашқанымен, олардың бір-бірімен жарысуына, ерте бастан бақталастық көзқарас қалыптастыруына үйретеді деп санаймыз. Осындай психологиялық климатты қалыптастыруға себеп болатын тағы бір мәселеге генийлер мен вундеркиндтер туралы аңызды жатқызамыз. Бұл ұзақ дискуссияға татитын тақырып, себебі зерттеушілер генийлікке жауап беретін ген бар десе келесі топ мүлдем теріске шығарады. Бірақ, вундеркинд болуға жауап беретін ген әлі табылған жоқ. Соған қарамастан қоғамдық өмірде, әсіресе музыка саласында (Жас музыканттардың байқауларында ғана емес әлеуметтік желілерде) жас генийлер кездесіп жатады. Бұндай балалармен дұрыс жұмыс жасап, шығармашылық даму жолына салудың орнына орынсыз патетикалық мақтау сөздер көбірек айтылатыны ащы шындық. Мұның соңы не болатыны бізге дейін өмір сүрген генийлердің тағдырынан біле аламыз (шоу-бизнестің қарқынына шыдамай денсаулығына зақым келіп, карьерасын тоқтатқандар болған). Ұстаздарымыз шығармашылық өсу мен рухани дамудың біртұтастығын баланың бойына сіңірген жағдайда ғана шебер музыкант қалыптасады. Бұдан шығатын қорытынды музыкалық білім беру жүйесінде орындаушылық шеберлікке үйрету мен тәрбие беру ісі бір-бірінен ажыратылмауы керек (музыкалық мектептерде басымдық орындаушылық өнерге баулу ісіне берілмеуі керек). Сонда ғана жұлдыз ауруына шалдықпаған, шығарманы рахаттанып орындайтын музыканттарды сахнадан көп кездестіреміз деп ойлаймыз [4].

Күй маманы көтерген келесі мәселе артық ақпарат. Бұл барлық саланы қамтиды деп айтуға болады. Осы мәселе ескерілгендіктен біздің жоғары оқу орнымызда «Музыкалық аспап» пәнінен оқу бағдарламасында күрделі тапсырмалар енгізілмеген.

Т.Әсемқұлов ұстаз бен оқытушының ара жігін ажыратады. Дәріс беруші - күнделікті күйбең, күйкі тіршіліктің бір бөлігі, сізге, сізде жоқ мәліметті беруші болғандықтан ол білім алушыдан көп біледі, немесе шамалы ғана көп біледі (кейде одан аз білуі де мүмкін). Мәлімет игеру тұрғысынан алғанда дәріс беруші студенттен аз ғана озып тұрғанымен оның тіршілігінде ұқсастықтар көп, сондықтан екеуі де бір дистанцияда тұруы ғажап емес. Ал ұстаз білім алушыдан аз білуі, тіпті оның білгенін білмеуі мүмкін. Бірақ болмысының биіктігімен ұстаз екендігін байқата алады. Ұстаз бен шәкірттің арасында сапалық айырмашылық болады екен. Қысқасы, шәкіртті рухани жетілудің жолына салатын адамды ұстаз деп атаған жөн болады [4]. Мектеп оқушыларына білім берумен айналысатын маман мұғалім деп аталса, өмірлік, кәсіптік мол тәжірибе жинап, айналасына оң ықпал еткен шағында ұстаз деңгейіне көтеріледі [5]. Ал ЖОО да дәріс берушілердің тізіміне көз жүгірткен жағдайда, п.ғ.к, доцент, профессор сияқты ғылыми атақты білдіретін жалғауларды көптеп кездестіресіз. Жоғарыдағыдай, университетте дәріс беретін маманды, яғни оқытушыны да ғылыми жетістіктеріне қарамастан, студент немесе білім алушы алдындағы сый-құрметіне қарай ұстаз деп атаған жөн сияқты.

Шәкірттің күй орындауға үйренуінде нота жазуын пайдаланудың дұрыс жолы да айтылыпты. Күй үйренуші ноталық мәтінді меңгерместен бұрын күйдің өзін көп рет тыңдауы керек. Содан соң күйді үйрену барысында нотаны көмекші құрал ретінде пайдалануы керек. Олай жасалмаса нота жазуы математикалық формула болып қана қалады. Күйдің рухы тірі орындаушыны (шын шеберді) тыңдағанда ғана танылады. Күйдің рухын танығаннан кейін техниканы меңгеру қиын емес» - депті Т.Әсемқұлов [4]. Көптеген музыканттар музыкалық колледжде шығарманы парақтан оқу (читка с листа) дағдысын меңгереді.

Қорытынды. Әрбір баланың өз ерекшелігіне байланысты бойында тұнып жатқан дарынын ашып, талантын дамыта білу ұстаздың қасиетті парызы [6]. Ілгеріде айтылып кеткендей, Отандық музыкалық педагогика бойынша тәрбиеленіп шыққан музыканттар ұстаздарының төккен терін, еселі еңбегін ақтап, облыстық және республикалық, тіпті халықаралық байқаулардың жеңімпаздары атанып келуде.

Мақаламыз Рухани жаңғыру бағдарламасын ғылыми қолдау мақсатында жазылып отырғандықтан еліміздегі музыкалық білім беру жүйесінің, ұлттық педагогиканың кемшіліктерін анықтап, ұсыныс айтуға арналған күйші, зерттеуші Т.Әсемқұловтың «Күй өнерінің болашағы» тақырыбында жазылған мақаласындағы негізгі, құнды ойларға үн қосуды және оқу процесінде қолдануды жөн санадық. Жоғарыдағы бөлімдерде музыка саласын таңдаудағы баланың қабілеті мен талабы, ерте жастан музыка мектебіне қатыстырмау, музыкалық оқу орындарында балаға артық білім мен тапсырмалар бермеу, балалық шақта сахнаға емес өнерді меңгеруге, тәрбиеленуге дайындау, баланың өнерін асыра бағаламау, күй орындау өнерін меңгеруде нотаны дұрыс қолдану, парақтан оқу дағдысы мен шығарманың (күйдің) рухын тануды біртұтастандыру сияқты өте өзекті мәселелер жайлы құнды идеялар айтылыпты. Мақаламызды осы жазушының ой салар сөзімен аяқтағымыз келеді. Руханият интеллекттен озық тұруы керек!

Әдебиеттер тізімі:

1 Туркеева С.М., Құрбанова Қ.Е. Рухани жаңғыру – табысты ел болуымыздың кепілі. Төртінші өнеркәсіптік революциясын іске асыруда Қазақстан жастарының үлесі атты Жаратылыстану, техникалық, әлеуметтік-гуманитарлық және экономикалық ғылымдар бойынша 21-ші Республикалық студенттік ғылыми конференциясының еңбектері Шымкент: М.Әуезов ат. ОҚМУ, 2018 ж., 6 Т. 359 б.

2 Tengrinews.kz Жолдау 2020: Тоқаев берген ең маңызды тапсырмалар. 01.09.2020

3 Сахарбаева К.С. Домбыра үйрету әдістері: әдістемелік оқу құралы. Екінші басылым. Алматы: Издат Маркет, 2016. 165+нот

4 http://otuken.kz/Наурызбаева_3._Күй_өнерінің_болашағы20.07.2014.

5 Ақкісі С. Ұстаз бен мұғалімнің айырмасы қандай?/ Қармақшы таңы/№ 82

10.10.2018.

6 Сарбалаев.Е Мұғалім – қоғамның рухани негізі/ ANA TILI/ №27 12.08.2012

Аннотация: В данной статье рассматривается современное состояние казахской национальной музыкальной педагогики в системе образования Республики Казахстан. Статья состоит из вводной части, теоретического анализа, практической части, выводов и обсуждений, заключительной части. В вводной части статьи определена цель, то есть выявлены были актуальные проблемы, такие как унификация навыков чтения с листа и распознавания духа произведения (кюя), сопоставление, анализ прошлого опыта и современных инноваций в данной сфере, а также способности и требования к ребенку по выбору музыкальной сферы, последствия раннего поступления в музыкальную школу, избыточные знания и задачи, передаваемые ребенку в музыкальных учебных заведениях, подготовка детей не к сцене, а к изучению искусства и воспитанию, недооценка искусства ребенка (не переоценивание за первые яркие способности), правильное использование нот в овладении искусством исполнения кюя, анализируется и сопоставляются прошедшие практики и современные инновации, научное сопровождение программной статьи Главы государства Н. А. Назарбаева «Рухани жаңғыру». Изложены предложения практического значения по некоторым проблемам системы музыкального образования в Казахстане, идущим по стопам передового опыта российской музыкальной педагогики, признанной мировой культурой многими мастерами-исполнителями.

Ключевые слова: знание, нота, обучение кюю, учитель и преподаватель, дух кюя, наблюдение.

Abstract: This article examines the current state of the Kazakh national musical pedagogy in the education system of the Republic of Kazakhstan. The article consists of an introductory part, a theoretical analysis, a practical part, conclusions and discussions, and a final part. In the introductory part of the article, the goal is defined, that is, actual problems were identified, such as the unification of reading skills from a sheet and recognizing the spirit of a work (kui), comparison, analysis of past experience and modern innovations in this field, as well as the child's abilities and requirements for choosing a musical field, the consequences of early admission to music school, excessive knowledge and tasks transmitted to a child in music schools, preparing children not for the stage, but for learning art and education, underestimating the child's art (not overestimating for the first bright abilities), the correct use of notes in mastering the art of performing kuya, analyzes and compares past practices and modern innovations, scientific support of the program article of the Head of state N.A. Nazarbayev «Rukhanizhangryu» («Modernization of public consciousness»). Practical recommendations were made on some of the problems of the music education system in Kazakhstan, which follow the best practices of Russian music pedagogy, recognized by many talented performers in the world culture.

Keywords: knowledge, note, kyu training, teacher and teacher, kui spirit, observation